

ORMÓS ZSIGMOND ȘI RELATIILE SALE CU INTELECTUALII VRĂMII

Copil sărac - sau cel puțin de condiție modestă - înfiat de unchiul funcționar public înstărit, Ormós Zsigmond este luat din casa părintească și este crescut într-o atmosferă austeră, fiind destinat carierei administrativ-funcționărești străbătute de tutorele ursuz, puțin comunicativ. Îmbrățișează cariera funcționărească cu implicațiile inerente politice ale începutului de secol, ale anilor mai liniștiți care au urmat războaielor napoleoniene și Congresului de la Viena. Își face studiile la Timișoara, Szeged, Oradea, apoi la Facultatea de Drept din Budapesta și încet se integrează în funcțiile administrative oferite de comitat sau mai târziu de orașul Timișoara.

Sunt anii reformelor. Popoarele din centrul și sud-estul Europei pornesc spre un nou avânt industrial, este epoca de trezire atât din punct de vedere economic cât și cultural a burgheziei, a claselor de mijloc.

"Trezirea" tânărului Ormós se petrece la Dieta de la Bratislava, unde este trimis ca "delegat" al județului Timiș, împreună cu un coleg tânăr, iar rolul celor doi este reprezentativ în comparație cu cel al episcopului Lonovics, adept al politicii oficiale. Nimeni nu se aștepta ca juristul puțin cunoscut chiar și acasă, să ia cuvântul și având darul elocvenței, înflăcărat și neînfricat să iasă din uzanțele lucrărilor, prezentând situația județului și învinovățind administrația exagerat de centralizată precum și partidul de guvernământ, să ceară schimbări, reforme.

Atrage atenția - dar și în sens negativ. Devine cunoscut om politic. După cinci-sprezece ani, pășind pe aceste urme, este în rândul revoluționarilor maghiari și încearcă să schimbe deja faptic situația țării, abandonând ideea reformelor. La 18 octombrie 1849 este arestat și închis în cazărmile timișorene, pentru activitate revoluționară, iar la 10 februarie 1850 i se montează "lanțul pentru totdeauna". Așa știa el atunci, așa își notează în jurnalul pe care a început să-l scrie din 9 octombrie 1849, după ce a fost dus sub escortă militară de la Buziaș la Timișoara, în fața

autorităților militare austriece.¹

Trebuia să amintim aceste evenimente din viața lui pentru a-l înțelege pe omul politic sau intelectualul marcant de mai târziu. Aceste amintiri îl vor însoți pe tot parcursul vieții sale, în tot ceea ce va întreprinde, în aceste timpuri își adună criticii sau dezaprobatorii (este greu de spus dacă a avut dușmani, în sensul folosit azi al cuvântului) și tot acum și aici se sudează prietenii lui Ormós, indiferent de religie sau de naționalitate. Dacă facem un salt în timp, până la data întocmirii ultimului testament, până la 10 august 1894, câteva mișcătoare rânduri ne conving de acest lucru. Aici mulțumește “pentru prețioasa prietenie arătată sincer îndealungul anilor”² prietenului deja mort, dar neuitat, Vukovics Szabbasz. Cu aceleași calde cuvinte îl citează pe Gorove István și pe Murányi Ignác, tovarăși ai idealurilor din tinerețe.

Eliberarea lui din închisoare nu înseamnă și recunoașterea nevinovăției sale. Deși bolnav, retras la casa unchiului de la Buziaș, este urmărit, se fac repetate percheziții în vilă, i se confiscă manuscrisele, îi sunt interzise anumite drepturi politice. În urma unei percheziții efectuate de autoritățile austriece în seara ajunului de Crăciun în 1856, când după câteva ore de “căutări” își vede casa răvășită, i se confiscă iarăși toate manuscrisele și i se ridică actele, Ormós se hotărăște să vândă casa și moșia și pornește în lume, într-un fel de autoexil³. Între 1857-1862 străbate Europa de vest și Italia, dedicându-se istoriei artei, cu precădere studiului artei italiene, dar admiră și școala germană, care începe să atragă artiștii concurând și eclipsând Academia de Artă din Viena.

În timpul călătoriilor sale, la Veneția îl întâlnește pe pictorul academic Szamosy Elek (1826-1888). Acesta a făcut seminarul la Alba-Iulia, apoi a urmat teologia la Pazmaneumul din Viena, unde colecțiile de artă l-au atras definitiv pe tărâmul artei și părăsind cariera ecleziastică s-a înscris la școala particulară a profesorului Karl Heinrich Rahl din Viena. Luptându-se mereu cu probleme financiare, revine în zona Aradului în vederea agonisirii unei sume modeste necesare continuării studiilor în Italia. Lucru ce îi reușește datorită comenzilor de portrete atât de numeroase în secolul al XIX-lea. Este primul îndrumător serios al lui Ormós Zsigmond în arta picturii venețiene. Sincera prietenie legată în acest timp nu încetează decât la moartea pictorului survenită în 1888. Ormós îl ajută toată viața lui și pune mare accent pe părerea prietenului său cu ocazia achizițiilor. Szamosy din 1859 începe să restaureze pentru colecționar și continuă și după întoarcerea lor în țară, la Timișoara, ca invitat în repetate rânduri pe moșia Ormós la Buziaș, la recomandarea prietenului său la Arad sau la Beodra⁴. Chiar spre sfârșitul vieții sale, după ce își stabilește domiciliul la Oradea “învățând tinerei generații abc-ul artei”, el va onora cererile făcute în acest sens de prefectul Timișorii și “revizuire” picturile din colecția orașului și a prefecturii⁵.

La Veneția el a restaurat în 1859 pictura lui Paris Bordone intitulată “Salvator Mundi” (a dublat-o și a întregit-o), opera lui Meldolla A. Schiavone “Sfânta Magdalena în pustiu” (pe această lucrare a făcut studii încercând să afle tainele co-

loritului venețian”)⁶ precum și marea pânză denumită “Aurora”, cumpărată fragmentar tot la Veneția, atribuită renumitei școli din localitate. Toate aceste opere de artă au fost achiziționate de Ormós.

Szamossy Elek lasă 22 de lucrări în colecția Mecena-ului de pe Bega, îl portretizează în repetate rânduri și îi semnalează lucrări ce merită să fie achiziționate pentru colecție. Oricând este binevenit în casa primitoare a lui Ormós fie la Recaș, Timișoara sau la Buziaș. Mărturia legăturilor strânse dintre acești doi bărbați sunt cele 51 de scrisori trimise prietenului său de Szamossy, și care împreună cu o vastă corespondență purtată cu diferiți artiști din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, au fost donate muzeului nostru în 1911.

Prima donație mai importantă a lui Ormós Zsigmond este făcută în 1859 când sunt trimise Muzeului Național de la Budapesta 14 lucrări de artă. Însă legăturile istoricului de artă cu această instituție datează mai de mult. A lăsat în colecția de istorie veche monezi și alte obiecte arheologice începând din 1853. Face cunoștință cu Pulszky Ferenc (1814-1897), directorul de mai târziu al Muzeului Național Maghiar, pe care îl călăuzesc aceleași principii în privința cercetării istoriei sau în aprecierea valorilor creației artistice ca și pe el. Îl va alege ca membru de onoare în Societatea de Istorie și Arheologie organizată în zona Banatului. Merită amintit faptul că, în 1863 Ormós Zsigmond întocmește ghidul artistic al colecției Esterházy, aflat încă pe atunci în palatul din Viena al ducelui, iar în 1871 Pulszky Ferenc depune serioase eforturi ca această faimoasă colecție să fie cumpărată de statul maghiar, punând astfel bazele Galeriei Naționale și a Muzeului de Artă de mai târziu.

Aproximativ în aceeași perioadă intră în contact cu Ipolyi Arnold (1823-1886), numit ulterior episcop de Oradea, om de vastă cultură, colecționar, care va dona și el toată colecția sa, din cauza unor neînțelegeri la nivel local, nu orașului Oradea cum intenționa să facă, ci Budapestei. Episcopul de Oradea va fi ales membru de onoare al Societății de Istorie și Arheologie din Timișoara. În cazul lui această funcție nu este doar onorifică, colaborează cu Societatea pe multiple planuri. Printre altele merită amintit ecoul trezit de acțiunea inițiată de el pentru cercetarea istoriei breslelor și a statutelor acestora, pentru descoperirea și adunarea sigiliilor în vederea întocmirii unui “Codex Articulum Cehalium”⁷.

Ca și Ormós și el este adeptul organizării unei rețele de ocrotire a monumentelor din întreaga țară, întocmește în acest sens chiar o evidență topografică. Dorește înființarea unor muzee de provincie, care să se ocupe de istoria specifică zonelor pe care le reprezintă, din această cauză salută cu bucurie intenția bănațenilor de a înființa muzeul din provincia noastră.

O altă legătură a mărinimosului prefect al orașului Timișoara, de această dată cu pictorul Vizkelety Imre (1819-1895) ne este dezvăluită de o scrisoare a artistului datând din timpul șederii sale la Lugoj și adresată lui Ormós. Este o perioadă grea în viața pictorului: pentru că participase la revoluția din 1848/49 este amenințat că își va pierde serviciul în slujba statului, iar el are de întreținut o familie numeroasă și în

această perioadă încearcă să-l ascundă de autoritățile austriece pe fratele său, Béla, fost "honvéd" în revoluția maghiară, care a luptat până la depunerea armelor de către trupele maghiare. Vizkelety Imre își aduce aminte cu regret și mare tristețe de minunatele zile, de după întoarcerea sa de la Viena, petrecute împreună la Timișoara și la moșia de la Recaş, când în tovărășia prietenului și susținătorului său picta în voie, fără griji și purtau lungi discuții serioase despre artă.

Peste 20 de ani, când "în afară de pensia mea modestă și pensula nu mi-au mai rămas nimic", va nota pe lângă aceste regrete și admirația lui nemărginită față de binefăcătorul lui, care l-a ajutat atât de mărinimos în repetate rânduri.

Deși originalele scrisorilor trimise de Vizkelety Imre nu se mai păstrează în arhiva muzeului nostru, aici printre procesele verbale ale ședințelor Societății Muzeului, ținute cu regularitate, am găsit un extras de proces verbal din anul 1889, care anunță o donație făcută de pictor muzeului. Trăind în condiții modeste, totuși, trimite muzeului 5 picturi și câteva obiecte personale ale fraților săi (și aceștia artiști) contribuind astfel la îmbogățirea fondului de valori ale noii instituții. 4 dintre picturile donate sunt diferite lucrări ale unor artiști anonimi, iar a cincea pânză este o contribuție personală a lui Vizkelety la îmbogățirea galeriei de portrete istorice ale prietenului său. Astfel, trimite de la Pécs portretul lui Zrínyi Miklós, legendarul erou al luptelor antiotomane, o copie realizată de el după un portret probabil din secolul al XVIII-lea păstrat la primăria de la Szigetvár. Lăsând la o parte bunele intenții ale autorului trebuie să recunoaștem că celelalte lucrări personale ale lui Vizkelety Imre, în special frumoasele peisaje romantice depășesc mult în valoare această copie.

La această dată, la cererea lui Ormós, pictorul este ales membru de onoare al Societății Muzeale și în revista societății i se publică autobiografia revăzută și corectată de criticul de artă⁸.

Din corespondența lor și din însemnările lui Ormós știm că și el i-a făcut lui Ormós un portret (pe care nu-l cunoaștem, acesta prin hotărâre testamentară a fost lăsat unui nepot după moartea prefectului), precum și fratele său Béla (1825-1864). Acesta îl vizita des pe Ormós în anii de după revoluție la "primitoarea casă de la Buziaș", unde s-a retras. Merită relevat faptul că în 1889, când Vizkelety Imre îi face cadou lui Ormós autoportretul romantic, de tip miniatură al lui Vizkelety Béla, deja mort, istoricul de artă, deși notează pe spatele lucrării cu caracteristica conștiințiozitate toate datele biografice, nu depune la muzeu mica pictură, care a avut o valoare sentimentală pentru el. Abia printr-o donație ulterioară va intra în colecția muzeului.

Pe prefectul de mai târziu îl leagă, din tinerețe o prietenie sinceră de cei patru frați Vizkelety, toți artiști. La data de 24 aprilie 1850 notează cu sarcasm în jurnalul său: "dimineața ne-a trezit zgomotul de lovituri de securi care s-au produs la montarea scândurilor în fața grătilor ușii noastre. Vizkelety Gusztî asemenea acest lucru, în mod just, cu baterea în cuie a capacului de la sicriu"⁹. Deci el a fost coleg de suferință cu tânărul sculptor, ale cărui mici obiecte, sculptate în os, se află în

colecția muzeului nostru.

Relațiile foștilor prizonieri ai vestitelor “Cazemate 14” se mențin amicale și mai târziu. În 1887 Ormós îl amintește pe Guszli ca prefect de Panciova - o zonă în care atât în calitate oficială de prefect al comitatului Timiș, cât și în postură de arheolog amator face dese vizite.

Dacă trecem în revistă artiștii vremii, care l-au portretizat pe acest om de cultură, pe lângă cei doi frați Vizkelety (Imre și Béla) este necesar să îl amintim și pe sculptorul Kugler Pál Ferenc (1836-1875), un alt călăuzitor al lui Ormós Zsigmond în domeniul artelor la începutul anilor 1850. Două portrete sculptate în marmoră (de fapt unul doar basorelief) au fost executate de acesta. Basorelieful aparține și astăzi secției de artă a Muzeului Banatului. Tot la noi se găsește și o guașă de mai mici dimensiuni, mai slab realizată, un portret destul de trist al amatorului de artă, deja cărunț, cu fața brăzdată de liniile descendente ale grijilor. Kugler l-a schițat la Timișoara, în vara anului 1871, cu ocazia unei vizite, deci este o lucrare ulterioară basoreliefului făcut la Roma în 1865 ¹⁰.

Ormós îl aprecia mult pe sculptorul născut în nordul Ungariei, cu studii făcute la Academia de Arte din Viena. În cartea lui “Contribuții la istoria artelor” apărută în 1859 îi prevestește tânărului de 22 de ani un strălucit viitor, punându-l în rând cu cele mai strălucite nume ale academiei vieneze sau germane. Probabil nu este străin nici de faptul, că realizarea marelui basorelief de marmură, destinat holului casei scărilor din palatul prefecturii și care immortaliza vizita împăratului Franz Josef la Timișoara din anul 1872, a fost comandată de către prefectura Timișorii în acel an tocmai lui Kugler. După terminarea lucrărilor replica în gips a lucrării ajunge la muzeu.

Așteptările lui Ormós vis-à-vis de împlinirea artistică a lui Kugler, însă sunt înșelate, artistul moare tânăr, la numai 38 de ani. Ormós păstrează cu sfințenie cele 7 scrisori adresate lui de sculptor în timpul vieții și regretă profund pierderea “mentorului său de la Roma”.

Un mare portret (ulei pe pânză, 155x115 cm) al lui Ormós Zsigmond, reprezentându-l în ținuta de gală a prefectului de Timișoara a fost făcută cadou acestuia la 3 octombrie 1885, de către prefectura orașului cu ocazia împlinirii a 10 ani de activitate în această funcție. Lucrarea strălucită a renumitului artist Vastagh György (1834-1922) a fost destinată sălii de ședințe din clădirea prefecturii. Ea a fost începută la Timișoara și terminată la Budapesta. Ormós însuși a recunoscut că este cel mai reușit portret al său. A fost sincer măgulit de cinstea ce i s-a acordat, atât prin hotărârea conducerii comitatului cât și prin persoana pictorului ales. Îl cunoștea de mai mult timp pe artistul originar din Szeged, fiu al unei dinastii de artiști, care a avut mai multe comenzi prin bisericile din Timișoara. Cele 6 scrisori ale lui Vastagh, adresate portretizatului ne dezvăluie faptul că nu numai realizarea acestei lucrări i-a legat.

Colecționarul a călătorit foarte mult: în Italia, în Ungaria, în Germania, în

România¹¹, în Banat, în Banatul Sârbesc și în Serbia. A stabilit foarte multe contacte culturale oficiale - pentru itinerarea diferitelor expoziții¹² și a legat foarte multe prietenii și cunoștințe.

O dare de seamă lunară a Societății de Istorie și Arheologie din Timișoara amintește faptul că “Ormós Zsigmond de curând a făcut o călătorie mai lungă în interesul istoriei și al arheologiei în provinciile de la Dunărea de Jos, și în special la București a studiat mai aprofundat secția de arheologie a muzeului, și a recomandat asociația noastră în atenția domnilor Cogolnitscanu (Sic!), ministru de interne și a lui Sturdza (Sic!) ministru de finanțe, care de altfel sunt specialiștii istoriei și ai arheologiei.”¹³

Probabil tot cu ocazia unei călătorii făcute la Roma l-a cunoscut pe pictorul bănățean Nicolae Popescu (1835-1877), în 1865, când acesta își făcea studiile la Academia Sfântul Luca. “După revenirea lui în țară, când se îndeletnicea cu pictarea iconostaselor bisericilor românești din zona Vrsac-ului m-a vizitat de mai multe ori și astfel am câștigat ceva cunoștințe cu privire la condițiile și pregătirea artistică a lui Popescu”¹⁴ - va nota mai târziu Ormós în manuscrisele sale. Deplângea starea pictorului al cărui talent ar merita mai multă apreciere din partea contemporanilor săi. După părerea lui este mult prea puțin ce i se oferă artistului - doar comenzile pentru pictarea icoanelor. Chemarea acestuia este alta, o adevărată artă, ca în Apus. “De numele lui Popescu scriitorii de artă, de lexicoane sau de biografii nu s-au ocupat, artistul, care trăia în condiții modeste nu și-a trimis lucrările la saloane”, “a fost îngust cercul în care a trăit și a lucrat. Dar, în ciuda acestui fapt sunt de părere că Popescu poate să pretindă un loc demn, binemeritat în rândul artiștilor noștri din țară, și din această cauză câte ceva ce am avut ocazia și am reușit să aflăm din viața talentatului artist va fi util să public”¹⁵ consemnează Ormós pe la sfârșitul vieții sale.

Colecționarul cumpără 8 lucrări în ulei și 8 studii de la artist. Câteva lucrări sunt cumpărate pe nevăzute, binefaceri ascunse sub haina comenzilor, fiind vorba de doi oameni mândri. Merită să relatăm întâmplarea anecdotică a plății cheltuielilor de hotel. Familia Popescu s-a întors din regatul român cu speranțe spulberate și fără nici o posibilitate materială. La hotelul din Timișoara, în trecere spre Vrsac, au ajuns în mare dificultate neputând plăti nici cazarea și nici masa. Aflând de situația lor stânjenitoare, Mecena artelor din Banat trimite suma datorată artistului, motivând că este scont pentru o lucrare viitoare. De fapt, nu știa cum să mascheze acest ajutor bănesc atât de umilitor pentru artist. Nu avea intenția recuperării sumei printr-o achiziție forțată. Dar Popescu, îi va trimite peste doi ani de la Vrsac o pictură, dovadă că nici el nu uitase gestul mărinimos și astfel se achita de datoria de onoare.

La moartea sa, survenită în 1877, Ormós insistă foarte mult pe lângă notarul din Reșița, Trifunescu Simion, să facă toate demersurile pentru a recupera operele rămase ale artistului. Dar acestea sunt rapid împărțite printre rude și biserici de țară, unele chiar pierdute. Notarul nu va mai putea aduce la Timișoara decât câteva date biografice pentru plănuitul lexicon al artiștilor din zona Banatului.

Din însemnările - astăzi parțial pierdute - ale lui Ormós Zsigmond, încă în anul 1911, secretarul Societății Muzeale, Berkeszi István a putut afla intenția scriitorului: dorea să adune date și lucrări reprezentative pentru o carte cu caracter documentar, un lexicon al artiștilor plastici din ținutul nostru. În concepția acestuia nu se făcea deosebire dintre un artist cu școala făcută la Viena, cu studii la Roma sau un amator dotat cu talent și învățat doar de merituoși meșteri locali. Valoarea operei prezentate, puterea de convingere a artistului exprimată prin lucrarea sa era asigurarea acestuia în drum spre succes, spre faimă. Cu o clarviziune rar întâlnită descoperă și patronează talente. Adună chiar și lucrările mai stângace și încurajează studiile artiștilor prin prezentarea colecției proprii în fața lor sau prin înlesnirea executării unor copii după valoroasele opere de artă deținute de el. Așa este și cazul ofițerului de carieră, talentat pictor amator Carol Pelz (?-1875), care după câțiva ani de prietenie îi face cadou două peisaje romantice foarte reușite, redată în ulei pe lemn, drept mulțumire pentru favoarea făcută prin oferirea studierii școlii lui Guido Reni și a gravurilor germane din colecția lui Ormós. Acesta la rândul lui va insista să cumpere alte câteva peisaje lucrate în ulei și trei scene de luptă, realizate în acuarelă, care dovedesc într-adevăr talentul de desenator al lui Pelz. Aceste lucrări, completate în decursul anilor cu alte desene de valoare artistică mai mică se află azi în colecția instituției noastre.

Tot în acest capitol trebuie să amintim și de legătura lui Munkácsy Mihály (1844-1900) cu criticul de artă timișorean. Găzduit la Buziaș, descoperit și ajutat de Szamosy Elek, pe urmă artistul deja lansat va trimite 8 scrisori mentorului de odinioară, însoțite de fotografii ale lucrărilor expuse în saloanele din Europa de Vest, peste care semnează, scrie explicații sau mulțumiri. Ține mult la părerea lui Ormós spusă direct, fără ocolișuri, dar nu întotdeauna este mulțumit de critica puțin aspră și observațiile juste făcute în legătură cu greșelile lui de desen atât de evidente în marile sale compoziții. Trei desene-schițe din anii de început și fotografiile amintite formau partea documentară a capitolului rezervat activității lui Munkácsy Mihály în plănuitul lexicon al artei bănățene.

Ieșind din sfera de legături directe ale lui Ormós Zsigmond cu artiștii plastici, ar merita să fie citate și contactele sale cu contemporanii săi iubitori de artă. Trebuie să facem o scurtă referire la colaborarea ce a existat între el și doi oameni de cultură de care se simțea legat cu prietenie. Primul a fost regretatul său colaborator pentru înființarea Societății de Istorie și Arheologie, criticul de artă, dar și omul politic cu o carieră politică foarte asemănătoare cu a lui, Gorove István (1818-1881), iar celălalt, mărinimosul episcop de Cenad, darnicul susținător al culturii din aceste zone Bonnaz Sándor (1812-1889). Spre sfârșitul vieții, la 7 februarie 1891 Ormós nu se sfiește să ceară de la noul episcop, Dessewffy Sándor, “patronarea” serioasă și temeinică a societății muzeale locale”, “pentru atingerea scopurilor filantropice și culturale” ... “așa cum a făcut și înaintașul Domniei Voastre, episcopul de renume, Bonnaz”. Aceste rânduri ale grav bolnavului Ormós, căruia medicul îi interzisese deja efectuarea vizitelor îl vor determina pe Dessewffy - mai puțin darnic și mai puțin

înstărit ca predecesorul său să susțină totuși cauza culturii, iar prin testament să primească muzeul nostru un număr de 10 lucrări din colecția lui, după 1910.

În aceste câteva rânduri nu ne-am propus să trecem în revistă toate contactele lui Ormós Zsigmond (istoric, critic de artă, om politic, publicist, scriitor și Mecena bănățean) cu oamenii de cultură marcanți ai secolului al XIX-lea. Ne-am oprit doar asupra câtorva legături ale sale care au lăsat urmă în dezvoltarea colecției de artă a muzeului nostru, colecție a cărei nucleu a fost constituit din faimoasa donație a fostului prefect al orașului Timișoara, lăsată aproape în întregime publicului din ținutul natal.

4 septembrie 1994

ELENA MIKLOSIK
MUZEUL BANATULUI TIMIȘOARA
Str. Huniade nr. 1
ROMÂNIA

NOTE

1. Ormós Zsigmond, Naplóm (Jurnalul meu), manuscris în arhiva Muzeului Banatului.
2. Testamentul lui Ormós din 10 august 1894, manuscris în arhiva Muzeului Banatului.
3. Ormós Zsigmond, Naplóm.
4. De fapt Szamosy la Arad, Gyula sau Beodra nu mai necesita aceste recomandări, el lucrase aici și înainte având comenzi foarte mari din partea familiilor Zselenszky și Karácsonyi din aceste localități.
5. Pentru sala de ședințe a comitatului a pictat portretul lui Deák Ferenc și a “renovat” picturile vechi ale prefecturii în 1869 - vezi și Berkeszi István, Temesvári művészek (Artisti timișoreni), Timișoara, 1910, p. 98.
6. Ormós Zsigmond, Visszaemlékezések III - Gyűjteményeim (Amintirile III - Colecțiile mele), Timișoara, 1888, p. 60.
7. TRÉT, II, Timișoara, 1879, p. 148.
8. TRÉT, II-III, 1889, p. 82-87.
9. Ormós Zsigmond, Naplóm.
10. Ormós Zsigmond, Visszaemlékezések III - Gyűjteményeim, Timișoara, 1888, p. 219.
11. În urma acestei călătorii va apare în 1880 cartea sa intitulată Utazás Romániába (Călătorie în România).
12. Prima expoziție itinerantă a artiștilor plastici contemporani organizată la Szeged a fost adusă la Timișoara tot de el în anul 1874 și a fost deschisă la Redoute - actualul Teatru de Stat Maghiar și German.
13. Tárca (Proces verbal) în Történelmi és Régészeti Értesítő, V, Timișoara, 1879, p.193.
14. Notele manuscrise ale scriitorului adunate în vederea întocmirii unui lexicon al artiștilor locali bănățeni, plan nerealizat până la urmă. În dosarul însemnărilor și actelor personale ale lui Ormós, în arhiva Muzeului Banatului.
15. Ciorna scrisorii adresată episcopului Dessewffy Sándor, la 7 februarie 1891 - scris tremurat, aproape ilizibil - în dosarul însemnărilor și actelor personale, arhiva muzeului.

ORMÓS ZSIGMOND ET SES CONTACTS AVEC LES INTELLECTUELS DE SON ÉPOQUE

Résumé

Ormós Zsigmond est l'un des plus illustres figures de la région du Banat dans la deuxième part du XIXe siècle.

Révolutionnaire en 1848, après avoir exécuté sa peine, fidèle jusqu'au bout de sa vie aux idées de la Révolution il a quitté son pays en 1857, pour voyager en Allemagne, à Vienne et en Italie. Pendant son séjour à Venise il a rencontré le peintre Szamossy Elek et le sculpteur Kugler Pál Ferenc, tous les deux deviennent ses guides pour l'art italien et amis pour toute sa vie. Il a commencé de collectionner des objets d'art pendant ces voyages.

Après le Compromis de 1867 il est revenu dans la vie politique, il est élu préfet du comitat de Timis et après préfet de la ville de Timisoara.

Mais il a été aussi écrivain, critique et historien d'art et collectionneur. Grâce à ses intentions de Mécène et à ses possibilités économiques Ormós a réussi de former une collection d'objets d'art universel de grande valeur et ensuite il a eu la possibilité d'acheter les créations des artistes indigènes (ont été les oeuvres du frères Vizkelety, Szamossy, Carol Pelz ou de l'artiste roumain Nicolae Popescu).

Il a continué à attirer des intellectuels bourgeois, des évêques et la petite noblesse cultivée pour fonder un institut historique (archéologique et d'art) que peut représenter la culture de cette région.

Comme écrivain et intellectuel il s'acquittait de son mission avec un zèle infatigable. Il a mobilisé tous les forces progressistes de la région pour fonder cet institut: le musée.

En 1894 par son testament Ormós Zsigmond a déposé sa fameuse collection pour cet institut en fondant la section d'art du Musée de Banat.

